

ریاضیات در ادبیات

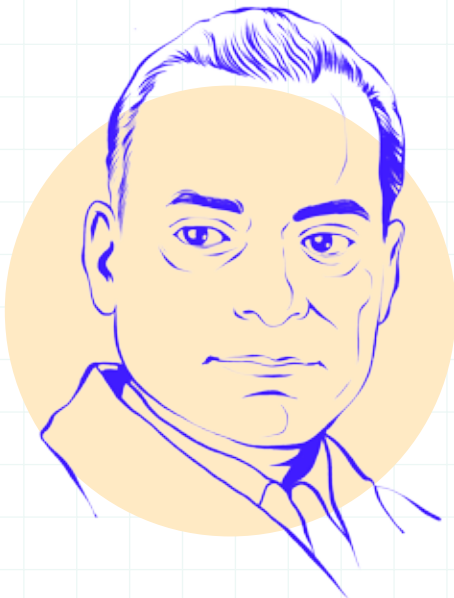
جعفر ربّانی

کلمه بی معنایی است. اشخاص توانا می کوشند ماده تاریخ‌هایی را که می‌سازند، به شکل عبارات‌های بامعنا و زیبا درآورند. این کار «ماده تاریخ‌گویی» نام دارد. در ادامه چند نمونه از ماده تاریخ‌هایی را که شادروان استاد جلال‌الدین همایی ساخته است می‌آوریم و چند مورد را هم از دیگران ذکر می‌کنیم.

دانش‌آموزان عزیز! در دوره جدید مجله، بخش «ریاضیات در ادبیات» را برای شما در نظر گرفته‌ایم و در آن پاره‌ای از مطالب ادبی (شعر، حکایت و معما) را که حاوی نکته‌های ریاضی است، برایتان بیان می‌کنیم. همچنین، در هر شماره یکی از چهره‌های ادبی یا ریاضی را که به این موضوع مربوط می‌شود، معرفی می‌کنیم.

جلال‌الدین همایی

شادروان جلال‌الدین همایی (۱۳۵۸-۱۲۷۸) متولد اصفهان و از استادان و ادیبان دانشمند بود. وی به علوم ریاضی و هیئت و نجوم نیز بسیار علاقه داشت و همیشه به نوجوانان گوشزد می‌کرد که از یادگرفتن ریاضیات غفلت نکنند و در هر رشته‌ای که تحصیل می‌کنند، رابطه خود را با ریاضی قطع نسازند. استاد همایی توانایی بسیاری در «حساب جمل» و ساختن «ماده تاریخ» داشت. بخش مهمی از دیوان شعرهای او به نام «دیوان سنا» را همین شعرها تشکیل

● تاریخ فوت دکتر محمد معین، استاد برجسته دانشگاه و مؤلف فرهنگ معین.

سنا اندر وفات او، به شمسی گفت تاریخش
 «معین» با «آه» بیرون رفت از جمع «لغت‌نامه»

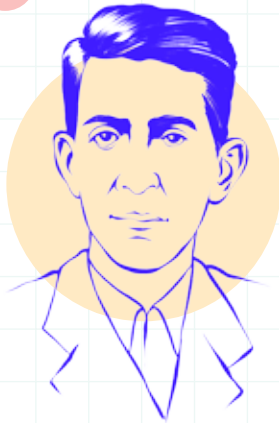
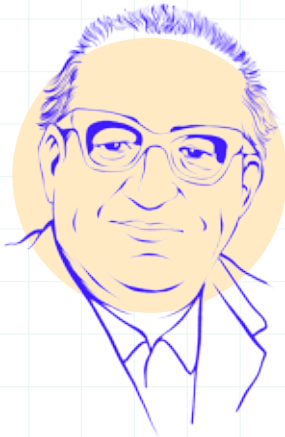
لغت‌نامه = ۱۵۲۶

معین + آه = ۱۷۶

شمسی ۱۳۵۰ = ۱۷۶ - ۱۵۲۶

آ=۱	ح=۸	س=۶۰	ت=۴۰۰
ب=۲	ط=۹	ع=۷۰	ث=۵۰۰
ج=۳	ی=۱۰	ف=۸۰	خ=۶۰۰
د=۴	ک=۲۰	ص=۹۰	ذ=۷۰۰
هـ=۵	ل=۳۰	ق=۱۰۰	ض=۸۰۰
و=۶	م=۴۰	ر=۲۰۰	ظ=۹۰۰
ز=۷	ن=۵۰	ش=۳۰۰	غ=۱۰۰۰

ابد» را برابر با یک عدد می‌دانستند که به ترتیب از عدد ۱ تا ۱۰۰۰ را شامل می‌شده است. حال هر کلمه‌ای که با این حرف‌ها بسازیم، یک معادل عددی هم دارد. مثلاً برهان (نام مجله‌ای که در دست دارید) می‌شود: ب + ر + هـ + ا + ن = ۲ + ۲۰۰ + ۵ + ۱ + ۵۰ = ۲۵۸ و یا اگر سال تولد شما مثلاً ۱۳۸۵ باشد، می‌توان آن را به صورت کلمه «شفغه» (۳۰۰ + ۸۰ + ۱۰۰ + ۵ = ۱۳۸۵) نشان داد که البته

● استاد مجتبی مینوی نیز از ادیبان بنام و استاد دانشگاه تهران بود و همایی ماده تاریخ فوت او را به سال شمسی ساخت: سال وفاتش از سنا، هجری شمسی خواستم در پاسخم این جمله گفت، «آه ای دریغ از مینوی» = ۱۳۵۵

و بالاخره این دو ماده تاریخ هم قابل ذکر هستند: ● در کاخ چهلستون اصفهان سنگ نوشته‌ای پیدا شده است که روی آن تاریخ اتمام بنا را چنین ثبت کرده‌اند: مبارک بود، زان که تاریخ آن شد «مبارک‌ترین بناهای دنیا» = ۱۰۵۷

● شخصی ناشناس نیز سال تولد، سال اوج دانش و سال فوت بوعلی سینا را این گونه ماده تاریخ کرده است: حجت‌الحق ابوعلی سینا در «شجع» آمد از عدم به وجود/ در «شصا» کرد کسب جمله علوم/ در «تکز» گفت این جهان بدرود شجع = سال ۳۷۳ قمری، شصا = ۳۹۱ قمری و تکز = سال ۴۲۷ قمری.

توضیح اینکه در سال شصا (۳۹۱) بوعلی سینا ۱۸ سال بیشتر نداشته و خود گفته است من در ۱۸ سالگی همه علوم زمان خود را می دانستم و از آن پس چیزی بر علمم افزوده نشد و تنها در علوم پخته تر شدم.

● سال درگذشت حاج رحیم ارباب اصفهانی (حکیم و فقیه) او برفت از جهان و گفت سنا «جان علم از تن جهان رفته» = ۱۳۹۶ هجری قمری

● در شهر تفت یزد بقعه عارفی وجود دارد به نام بقعه شاه خلیل الله. استاد همایی برای سال تعمیر آن که سال ۱۳۲۳ بوده، این ماده تاریخ را ساخته است: سال انجام بنا خواست سنا گفتمش «مقبره شاه خلیل» = ۱۳۲۳

● اسماعیل آشتیانی، نقاش بزرگ و از شاگردان برجسته کمال الملک بود. هنگامی که در سال ۱۳۴۹ شمسی (۱۳۹۰ قمری) درگذشت، استاد همایی شعری در رثای او سرود و در بیت آخر ماده تاریخ او را چنین گفت: اجل بستر در ماه صفر نقش بهین صورت «اجل بسترده نقش پاک اسماعیل» شد سالش

● دکتر لطفعلی صورنگر شیرازی، استاد زبان و ادبیات فارسی و انگلیسی بود که در سال ۱۳۴۸ شمسی درگذشت و در حافظیه شیراز مدفون شد. همایی گفت: سال فوتش سنا ز من پرسید گفتمش «نقش پاک صورنگر» = ۱۳۸۹